

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/349088126>

Pandemi, Çin ve Küreselleşme (İktisat ve Toplum Dergisi, Sayı 124, 2021)

Article · February 2021

CITATIONS

0

READS

75

1 author:

Orhan Şimşek

Artvin Coruh Üniversitesi

26 PUBLICATIONS 64 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

FSCONGRESS 2022 [View project](#)

Sovereign Wealth Funds [View project](#)

Orhan Şimşek

Artvin Çoruh Üniversitesi
simsekorhann@gmail.com

Pandemi, Çin ve Küreselleşme

Dünyanın atölyesinden sermaye ihracatçısı, yüksek katma değerli ürün üreticisi, uluslararası ve bölgesel güç niteliğine doğru evrilen Çin'in, pandemi sürecinin de öncü aktörlerinden olması ve hem bölgesel hem de küresel adımlar atması, küreselleşmenin nasıl şekilleneceği konusunda fikir vermektedir.

Krizler ve istikrasızlıklarla dolu 1990'lı yılların etkisiyle, 2000'ler, özellikle de 2008 yılında başlayan ekonomik kriz, küreselleşmenin yönünün ve niteliğinin değişiminin yapı taşlarını oluşturdu. Kapitalizmin kendine yeniden çıkış yolu aradığı bir döneme girildi. 1980'lerden itibaren, devletin küçültülmesi ve piyasa köktencilğine dayalı doktrinleri olan neoliberalizm ekonomik ve siyasal alana hâkim oldu. Neoliberalizmle birlikte ilerleyen küreselleşme, Batı sermayesinin engelsiz bir biçimde tüm dünya coğrafyasına yayılmasının aracı haline geldi. (bkz. Şimşek, 2019). Ancak bir iktisat politikası seçeneği olarak neoliberalizm uygulamaları her

ne kadar revize edilmiş olsa da krizlerden kaçınmak mümkün olmadı.

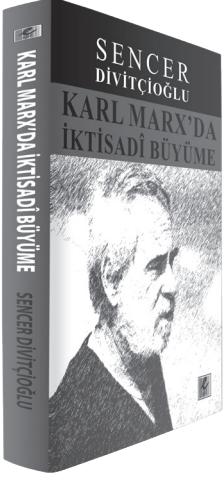
Diğer yandan, kendine özgü politik-ekonomik modeliyle küreselleşmeye entegre olan Çin, 2000'li yıllarda sahneye çıkmaya başladı. 1978'den itibaren dış açılma ve reform sürecinin etkisiyle başlayan sermaye girişleri, Çin'i dünyanın üretim merkezi haline getirdi. Birçok şirket üretim süreçlerini Çin'e kaydırды ve büyük küresel üretim ağları oluştu. Bu süreç Çin'in hızlı sanayileşmesine katkıda bulundu. Bunun neticesinde 2000'lerin ortasından itibaren Çin sermaye ihraç eden ve doğrudan dış yatırımlarını artıran bir ülke konumuna geldi.

2008 Krizi sonrası belirginleşen bu süreç ve Çin'in artan küresel ağırlığı, ABD ve Avrupa merkezli Batı küreselleşmesine karşı bir alternatif olarak yorumlandı.

Çin'in yükselişi ve küreselleşmenin yönünü belirlemeye aday bir aktör halini alması, Çin'in devlet öncülüğünde kapitalizm modelinin etkisiyle gerçekleşti. Neoliberal piyasalaşma sürecine kendine özgü koşullarla uyan ve devleti ekonomide minimize etmeyen Çin, son yıllarda elektronikten, mamul mallara ve ilaca kadar birçok sektörde devlet şirketleri öncülüğünde dünya piyasalarında ağırlığını artırmaktadır.

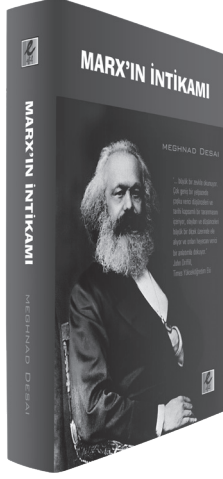
Karl Marx'da İktisadi Büyüme

Sencer Divitçioğlu

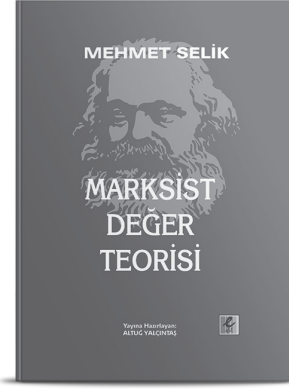
Marx'ın İntikamı

Meghnad Desai

Marxist Değer Teorisi

Mehmet Selik

Ticaret, özgürlükle birlikte geldiğine göre nasıl oldu da, istedikleri gibi davranma özgürlüğüne sahip olan işçiler kendilerini ücretli emekçiler olarak teslim ettiler?

Marx'ın İntikamı, Meghnad Desai

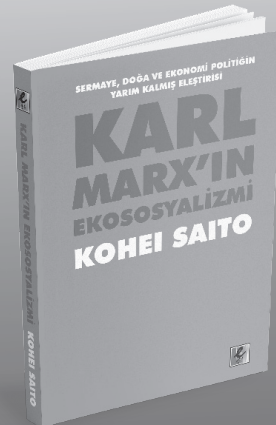
Marksist İktisat Teorisi

Meghnad Desai

Karl Marx'ın Ekososyalizmi

Kohei Saito

Gelinen noktada, küreselleşmenin yeni yönlendiricisinin Çin olup olmadığı üzerine bir tartışma başlamıştır. Çin, Kuşak ve Yol Projesi başta olmak üzere çeşitli girişimler ve dev şirketleriyle küresel ekonomideki ağırlığını ve siyasi olarak gücünü artırma eğilimindedir. Bu açıdan, Çin'in ABD'nin yerine yeni hegemon olup olmadığı ya da çok kutuplu bir dünya sisteminin oluşup oluşmayacağına yönelik tartışmaları, araştırmaları ve öngörülerini sıklıkla görmek mümkündür.

Şimdiye dek Batı merkezli olarak görülen küreselleşme, yön ve biçim değiştirme eğilimindedir. Bugün artık Çin öncülüğünde Asya merkezli bir küreselleşmeden söz edilmeye başlanmıştır. Bunu sağlayan gelişmeler şu şekilde sıralanabilir:

- Çin'in ağırlıklı olarak devlet şirketleriyle olmak üzere Asya, Avrupa, Afrika ve Latin Amerika'da yapmış olduğu dış yatırımlar,
- Yeni İpek Yolu olarak da adlandırılan Kuşak ve Yol Projesi,
- Asya Altyapı Yatırım Bankası ve BRICS Yeni Kalkınma Bankası gibi iki uluslararası kuruluşun IMF ve Dünya Bankası'na rakip olması,
- Renminbi'yi uluslararasılaştırma çabaları,

- Henüz çok yeni olsa da dünyanın en büyük ticaret anlaşması olarak nitelenen Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması (Kasım 2020'de imzalandı).

2019'un son ayları itibariyle baş gösteren koronavirüs salgının yarattığı olumsuz koşullara rağmen Çin'in uluslararası iş birliğini vurgulayan adımları, daha çok dünya ekonomisinde çok kutuplu bir düzen oluşturma çabası olarak değerlendirilebilir. Bu noktada, yıllardır devam eden ABD-Çin ticaret savaşı ve ABD'nin Çin'e karşı uyguladığı popülist neomerkantilizm uygulamaları, Çin'in yükselişinden duyulan rahatsızlığı göstermektedir.

ABD-Çin ticaret savaşı, ticaretin bir yaptırım aracı haline gelmesine neden oldu. Neomerkantilizm ticaret politikaları uygulayan Trump başkanlığındaki ABD, Çin'e karşı yapılan ticari yaptırımları; bir popülizm aracı olarak da kullanmıştır (Harding & Harding, 2020).

2008'i takip eden yılların (ya da konjonktürün) ürünü olan artan popülizm uygulamaları çevresel sorunlar ve ticaret savaşlarıyla yol almıştır. 2019 sonlarında başlayıp 2020 yılında tüm dünyaya yayılan koronavirüs salgınının ortaya çıkması ve bu süreçte Çin'in lider aktör olma çabasının daha da artması, aşağıda bahsedilecek gelişmeler

çerçevesinde, uluslararası politik iktisadi sistem üzerine yeniden düşünme gereğini de beraberinde getirdi.

Çin Küresel Ekonominin Lideri Olabilir mi? Pandemi Sürecinden Gözlemler

Koronavirüsün bir pandemiye dönüştüğü sürecin başlarında, küreselleşme sekteye uğradı. Ülkeler sınırlarını kapattı, üretim ağları ve değer zincirleri durma noktasına geldi. Fabrikalar, restoranlar kapandı. Devletler, hazırlıksız yakalandıkları bu pandemi sürecinden daha az zararla çıkmanın stratejilerini üretme çabaları içine girdiler. IMF'nin tabiriyle "Büyük Kapanış" tüm dünya ekonomisini ve ülkeleri zora soktu.

COVID-19 krizinde, her krizde olduğu gibi, yine en çok ihtiyaç duyulan şey devlet oldu. Öyle ki neoliberal ekonominin savunucusu ve meşhur Washington Uzlaşısı'nın mimarları olan IMF, DB gibi uluslararası kurumlar da devlet müdahaleciliğinden bahsetmektedir (örneğin, Fiscal Monitor-IMF Yayını).

Koronavirüs pandemisinin yarattığı ekonomik ve toplumsal çöküntüleri aşmak için birçok ülke müdahaleci-Keynesçi önlemler almaya başladı. Sağlık başta olmak üzere, temel alanların kamusal olması gerekliliği ön plana çıktı. Sosyal

güvenliğin ve sosyal refah anlayışının önemi yeniden gündeme geldi. Öyle ki birçok bilim insanı daha çok sosyal güvenceli bir dönem ve yeni bir refah devleti anlayışı çağrısında bulundular (bkz. Acemoğlu, 2020).

Koronavirüs salgınıyla mücadelede en çok öne çıkan politika kuşkusuz maliye politikası oldu. UNCTAD (2020)'a göre tüm devletler başta sağlık alanı olmak üzere kamu harcamalarını artırdı (Hastane kapasitelerinin iyileştirilmesi, yeni ekipmanların satın alınması, ilaç ve aşı çalışmalarının neticelenmesi için AR-GE çalışmalarına ağırlık verilmesi gibi). Bununla birlikte karantina süreçleriyle durma noktasına gelen sektörlerde işsizliğin artmasını önlemek amacıyla da destekler verildi. (Bkz. UNCTAD, 2020: 13-14).

Dünya genelinde ulusal bağlamda politikalar böyleyken, uluslararası siyasette Çin, koronavirüs pandemisi sürecini lehine çevirerek, küreselleşmenin öncü aktörü olma girişimlerini sürdürmeye devam etmiştir/etmektedir. ABD ve AB ülkelerinin koronavirüs sınavını geçmekte zorlandığı bu süreçte Çin, özellikle tıbbi malzeme konusunda birçok ülkeye yardımda bulunarak ön plana çıkmayı başarmıştır. Bu durum, salgının yarattığı olumsuzluk ve gerilemelere rağmen Çin'in uluslararası iş

birliğini vurgulayan, küresel liderlik için attığı adımlar olarak yorumlanabilir.

Jiahan (2020)'a göre, salgının ilk dönemlerinde, 1 Mart-31 Mayıs 2020 tarihleri arasında Çin 70,6 milyar yüz maskesi, 340 milyon koruyucu giysi, 115 milyon çift gözlük, 96,700 vantilatör, 225 milyon test kiti ve 40,29 milyon kızılötesi termometre dâhil olmak üzere dünyanın geri kalanına tıbbi yardım sağlamıştır. Bununla beraber bazı Çin şirketleri de maske, test kiti, vantilatör bağışlarında bulunmuştur (Örneğin Alibaba Grup, Xiaomi). Ayrıca 31 Mayıs 2020'ye dek Çin'in, 27 ülkeye 29 sağlık ekibi gönderdiği ve 150 ülkeye ve dört uluslararası kuruluşa yardım teklif ettiği ve tıbbi uygulamaları ASEAN, AB, Afrika Birliği, Asya-Pasifik Ekonomik İş Birliği, Karayip Topluluğu ve Şanghay İş Birliği Örgütü gibi çok sayıda uluslararası kuruluşla ve ayrıca Güney Kore gibi en çok etkilenen ülkelerle paylaştığı ifade edilmektedir.

Bu yardımlar, Çin'in koronavirüs mücadelesinin öncüsü olma arzusunu ortaya koymaktadır. ABD ve AB'nin büyük ülkelerin sınırlarını kapattığı dönemde Çin'in bu şekilde hareket etmesi, koronavirüs salgınının başında yarattığı bilgi kirliliği ve yayılmasını engellemediği için aldığı tepkileri biraz azaltmıştır.

Otoriter devlet kapitalizmi modelinin (detay için bkz.

Kutlay ve Öniş, 2020) en belirgin uygulayıcısı olan Çin'in küresel liderlik hedefi elbette koronavirüs pandemisiyle ortaya çıkmamıştır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, ülkenin bir üretim merkezinden sermaye ihraç eden ve dış yatırım yapan bir ülkeye dönüşmesi, kendi öncülüğünde IMF ve Dünya Bankası'na alternatif yeni uluslararası kurumların oluşturulması (AIIB ve BRICS Kalkınma Bankası), Kuşak ve Yol Girişimi'yle küresel ekonominin ağırlık merkezini Avrasya'ya kaydırma çalışmaları, "Made in China 2025" stratejisiyle 2049'a kadar yüksek teknoloji ürün üretiminde küresel lider olma çalışmaları ve son olarak ASEAN ülkeleriyle imzaladığı Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması (RCEP) gibi birçok olgudan bahsetmek mümkündür .

Pandemi sürecinde Çin, özellikle sağlık alanında atılımlar yapma peşindedir. Aşı çalışmaları, tıbbi ürün üretimi ve bunların birer diplomatik araç haline geliyor olması yani bir aşı ve maske diplomasisinin oluşmasından bahsetmek yanlış olmayacaktır.

Jiahan (2020)'a göre, Çin bir "Sağlık İpek Yolu" oluşturma çabasıdadır. Kuşak ve Yol Girişimi'nin alt başlıklarından biri olarak daha önce dillendirilse de salgın sürecinde sağlık ipek yoluna yönelik çalışmaların hız kazandığı görülmektedir. Hem

kendi ulusal sağlık sistemini güçlendirmek hem de sağlık alanında uluslararası iş birliği ortamı oluşturmak çerçevesinde Sağlık İpek Yolu jeopolitik bir strateji olarak değerlendirilebilir (detay için bkz. Jiahan, 2020).

Özet olarak, ticaret savaşları, popülizm, ABD'nin Trump liderliğinde uyguladığı "Önce Amerika" politikası (Biden döneminde böyle bir politikanın uygulanmayacağı öngörülüyor), ulusal sınırların ve çıkarların daha ön plana çıkması ve bunun en belirgin örneği olarak İngiltere'nin AB'den ayrılması küreselleşmenin bir değişim sürecinde olduğunu göstermektedir (Zhao, 2020). Böyle bir süreçte, Çin'in bölgesel ve küresel iş birliğine yönelen adımları, küreselleşmenin yönünü Çin'in belirleyeceğini haber verir niteliktedir. Çin'in hareketleri, liberal, serbest piyasacı küreselleşme yerine devletçi küreselleşmenin yapı taşlarını döşemeye yöneliktir.

Bununla birlikte, Çin'in yeni küresel lider olarak lanse edilmesi, diğer yandan ABD'nin düşüşe geçmesi koronavirüs pandemisiyle birlikte "Kindleberger Tuzağı" tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.

Joseph Nye (2017, 2020)'nin bahsettiği bu kavram, eski hegemon gücün gerilerken, yeni hegemon gücün tam olarak ortaya çıkmadığı ve uluslararası düzende

istikrarsızlığın başlayacağı ve bu istikrarsızlıklara büyük ekonomik krizlerin eşlik edeceğine yönelik bir ifadedir. Marshall Planı'nın öncülerinden olarak bilinen İktisat Tarihçisi Charles P. Kindleberger'e göre, ABD'nin yükselen bir güç olarak İngiltere'nin yerini almaya başlamasına rağmen küresel kamu mallarını üretememesi krize sebep olmuştur. Buradaki küresel kamu mallarından kasıt, uluslararası ekonomik ve finansal sistemin kurulmasıyla istikrarıdır (Akçay, 2017).

Şu andaki durumun buna benzer olup olmadığı tartışılıyor. Son yıllarda hegemon güç ABD düşüşe geçerken, Çin yükselişte. ABD'nin rolünü tam olarak aldığı söylenemez ama bu yolda attığı adımlarla da öne çıkmıyor değil: Uluslararası kalkınmadaki rolü, Marshall Planı'na benzetilen Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde yaptığı altyapı yatırımları, yardımları ve iş birlikleri, teknoloji konusunda gerçekleştirdiği atılımlar... Bunun yanında, pandemi sürecinde küresel sağlık güvenliğini sağlamak için kendi yayın organları tarafından en büyük tedarikçi olarak lanse edilmektedir (bkz. Freeman, 2020). Dolayısıyla Çin, tam olmasa da küresel kamu malı üreten bir yapıya da sahiptir. Bu nedenle Akçay (2017)'in küresel ara rejim adlandırmasını kullanmak daha doğru bir yaklaşımdır.

Genel Değerlendirme

Küreselleşmenin değişikliğe uğradığı bir dönemde, 2020 yılını esir alan koronavirüs salgını bu değişimi hızlandırmıştır. AB ülkeleri ve ABD tam anlamıyla toparlanamamışken, Çin beklenenin aksine görece iyi bir performans sergilemiş ve pandemi sürecinde küreselleşmeyi yönetme hedefine yönelik çalışmalarını sürdürmüştür.

Dünyanın atölyesinden sermaye ihracatçısı, yüksek katma değerli ürün üreticisi, uluslararası ve bölgesel güç niteliğine doğru evrilen Çin'in, pandemi sürecinin de öncü aktörlerinden olması ve hem de bölgesel hem küresel adımlar atması, küreselleşmenin nasıl şekilleneceği konusunda fikir vermektedir. Buna göre koronavirüs sonrasında Çin öncülüğünde bölgeselleşme eğilimlerinin arttığı, Asya'nın dünya ekonomisinin merkezi olmasına yönelik adımların atıldığı bir döneme şahit olabiliriz. Bununla birlikte uluslararası yönetim kurumlarında da Çin'in etkisinin artabileceği de ihtimaller arasındadır.

Ülkeler arası güç çekişmelerini, kimin lider ülke olduğunu/olacağını ve koronavirüs pandemisinin dünyayı nasıl şekillendireceğini tartışadururken asıl konuyu kaçırmamalı: Bir ülkenin

hegemon olmasının nasıl sonuçlar yarattığı, tarihe bakıldığında görülmektedir. Örneğin İspanya'nın Latin Amerika'da, Britanya'nın Hindistan'da, ABD'nin neredeyse tüm dünyada yaptıkları, hegemonya süreçlerinin sömürü, eşitsizlik ve bağımlılık ilişkisi oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Dünyada iktisadi, toplumsal, çevresel vb. sorunların çözümü için hegemon ihtiyacı yoktur. Çok uzağa gitmeden, koronavirüs pandemi sürecinin yarattığı olumsuzlukları gidermek, sadece bir ya da birkaç ülkenin öncü ve lider olmasıyla çözülebilecek bir durum değildir. Özellikle sağlık konusunda ortak adımların atılması elzemdir. Küresel bir kamu malı olarak sağlık alanında gelişmeler için hem bölgesel hem de küresel ölçekli iş birlikleri gerekmektedir. Başta koronavirüs aşısı olmak üzere diğer tüm sağlık hizmetlerinin dünyanın her ülkesine ulaştırılması ve herhangi bir

ayrıcalık olmadan her ülke insanının bu hizmetlerden faydalanması sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Acemoğlu, D. (2020). The Post-COVID State. Project Syndicate.
- Akçay Ü. (2017). Küresel ara rejim. *Gazete Duvar*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/04/24/kuresel-ara-rejim> (Erişim: 03.01.21)
- Freeman, C.P. (2020). Reading Kindleberger in Beijing: Xi Jinping's China as a provider of global public goods. *The British Journal of Politics and International Relations*, Special Issue, 1-22. DOI: 10.1177/1369148120941401
- Harding, R. & Harding, J. (2020). "Strategic Trade as a means to global influence". In *The Handbook of Global Trade Policy*, Edited by Andreas Klasen. John Wiley & Sons Ltd. (pp 143-172).
- Jiahan, C. (2020). Toward a Health Silk Road China's Proposal for Global Health Cooperation, *China Quarterly of International Strategic Studies* Vol. 6, No. 1, 1-17, 10.1142/S2377740020500013
- Kutlay, M. & Öniş, Z. (2020). Otoriter Kapitalizmin Yükselişi: Değişen Küresel Dengeler ve Demokrasinin Geleceği Üzerine, *İktisat ve Toplum*, Sayı 120, 42-53.
- Nye J. S. (2017). The Kindleberger Trap. Project Syndicate.
- Nye J. S. (2020). Power and Interdependence with China, *The Washington Quarterly*, 43:1, 7-21, DOI: 10.1080/0163660X.2020.1734303
- Şimşek, O. (2019). Küreselleşmenin Dönüşümü ve Çin'in Rolü. *Sosyoekonomi*, 27 (40), 185-196. DOI: 10.17233/sosyoekonomi.2019.02.11
- UNCTAD (2020). Trade and Development Report 2020: From Global Pandemic to Prosperity For All: Avoiding Another Lost Decade. United Nations Publication.
- Zhao, S. (2020). Rhetoric and Reality of China's Global Leadership in the Context of COVID-19: Implications for the US-led World Order and Liberal Globalization, *Journal of Contemporary China*, DOI: 10.1080/10670564.2020.1790900

Ötekilerin Cumhuriyeti

Alicia Quartz

Toplunun belirlediği geleneksel kimliklere sığmayan, sığdırılamayan, aykırı, özgün kişiliklerin hayat yolculuklarına kısa bir süreliğine eşlik etmeye var mısınız yoksa hariçten gazel okumaya devam mı?